

การเสริมทักษะอาชีพใหม่หรืออาชีพทางเลือก และรายได้ของผู้สูงอายุในประเทศไทย

ตารางที่ ๑ การทำงานของผู้สูงอายุ ระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๖๐ ถึง ๒๕๖๓

(หน่วย : ร้อยละ ยกเว้นระบุเป็นอื่น)

หัวข้อ	๒๕๖๐	๒๕๖๑	๒๕๖๒	๒๕๖๓
จำนวนผู้สูงอายุ (ล้านคน)	๑๑.๓๕	๑๑.๘	๑๒.๒๗	๑๒.๗๕
ผู้สูงอายุที่ทำงาน (ล้านคน)	๔.๐๖	๔.๓๖	๔.๒๓	๔.๗๐
ร้อยละของผู้สูงอายุที่ทำงาน	๓๕.๘	๓๖.๙	๓๔.๕	๓๖.๙
ภาคเศรษฐกิจ				
นอกระบบ	๘๘.๓	๘๘.๒	๘๘.๐	๘๗.๑
การศึกษา				
ต่ำกว่าประถมศึกษา	๘๐.๒	๗๙.๙	๗๙.๗	๗๘.๒
ประถมศึกษา	๘.๐	๘.๑	๘.๓	๘.๗
มัธยมศึกษา	๗.๗	๗.๖	๗.๙	๘.๖
อุดมศึกษา	๓.๙	๔.๒	๓.๙	๔.๓
เพศ				
ชาย (ร้อยละ)	๕๘.๑	๕๘.๕	๕๘.๔	๕๗.๐
อาชีพ				
เกษตรและประมง	๕๖.๕	๕๘.๐	๕๘.๗	๕๘.๘
พนักงานบริการและจำหน่ายสินค้า	๑๙.๖	๑๘.๖	๑๘.๗	๑๘.๔
ช่างฝีมือ	๘.๖	๘.๗	๘.๓	๘.๒
อาชีพงานพื้นฐาน	๗.๒	๖.๗	๖.๕	๗.๐
สถานภาพการทำงาน				
นายจ้าง	๓.๘	๓.๔	๓.๗	๓.๐
ลูกจ้างรัฐบาล	๒.๒	๒.๔	๒.๕	๒.๒
ลูกจ้างเอกชน	๑๒.๒	๑๒.๒	๑๑.๒	๑๑.๙
ธุรกิจส่วนตัว	๖๑.๖	๖๑.๗	๖๒.๑	๖๒.๓
ช่วยธุรกิจครัวเรือน	๒๐.๐	๒๐.๒	๒๐.๔	๒๐.๕
การรวมกลุ่ม	๐.๒	๐.๑	๐.๑	๐.๑

หัวข้อ	๒๕๖๐	๒๕๖๑	๒๕๖๒	๒๕๖๓
ชั่วโมงการทำงานเฉลี่ยต่อสัปดาห์				
ไม่เกิน ๓๙ ชั่วโมง	๓๙.๑	๔๓.๒	๔๒.๔	๔๖.๑
๔๐-๔๙ ชั่วโมง	๓๙.๗	๓๗.๓	๓๘.๖	๓๗.๔
๕๐ ชั่วโมงขึ้นไป	๒๑.๒	๑๙.๕	๑๙.๐	๑๖.๕
ค่าตอบแทน (เฉพาะลูกจ้าง)				
เกษตรกรรม	๔,๘๗๔	๔,๕๘๕	๕,๐๙๙	๔,๙๐๖
การผลิต	๑๐,๘๖๐	๙,๗๖๓	๙,๗๑๙	๑๑,๕๓๗
การบริการและการค้า	๑๕,๘๓๘	๑๖,๖๕๓	๑๕,๐๐๓	๑๕,๘๑๒
ปัญหาการทำงาน				
ค่าตอบแทน	๖๐.๗	๖๐.๓	๖๑.๖	๕๕.๒
งานหนัก	๑๖.๓	๑๘.๓	๑๖.๕	๑๘.๙
งานขาดความต่อเนื่อง	๑๑.๐	๑๑.๙	๑๑.๔	๕.๙

ที่มา : สรุปผลที่สำคัญการทำงานของผู้สูงอายุในประเทศไทย (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, ๒๕๖๐; ๒๕๖๑; ๒๕๖๒; ๒๕๖๓)

ตารางที่ ๒ ความสัมพันธ์ระหว่างความสุขของผู้สูงอายุ (คะแนน ๐-๑๐ คะแนน) กับการทำงาน

การมีงานทำ	๕๐-๕๙ ปี	๖๐-๖๙ ปี	๗๐ ปีขึ้นไป
ทำงาน	๗.๔๓	๗.๒๒	๗.๑๒
รอฤดูกาล	๗.๒๓	๗.๒๖	๗.๑๑
ไม่ทำงาน	๗.๐๓	๗.๐๒	๖.๗๑
ไม่ทำงานและไม่ต้องการทำงาน	๗.๐๕	๗.๐๔	๖.๗๑
ต้องการทำงานแต่ไม่ได้ทำงาน	๖.๙๗	๖.๗๘	๖.๕๐

ที่มา: จากการคำนวณ

ตารางที่ ๓ ความสัมพันธ์ระหว่างความสุขของผู้สูงอายุ (คะแนน ๐-๑๐ คะแนน) กับการทำงาน

เหตุผลในการทำงาน	๕๐-๕๙ ปี	๖๐-๖๙ ปี	๗๐ ปีขึ้นไป
ยังไม่เกษียณอายุ	๗.๙๑	๗.๙๔	๗.๓๓
สุขภาพแข็งแรง ยังทำงานได้	๗.๕๕	๗.๔๐	๗.๓๑
ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์	๗.๖๕	๗.๕๙	๗.๓๘
ต้องการหาเลี้ยงครอบครัว	๗.๓๑	๗.๐๒	๖.๙๒
ต้องส่งเสียบุตร	๗.๓๕	๗.๓๗	๗.๐๐
เป็นอาชีพประจำหาคนแทนไม่ได้	๗.๓๘	๗.๐๗	๖.๘๐
ช่วยบุตรสมาชิกในครัวเรือน	๗.๒๕	๗.๑๓	๗.๐๒
ยังมีหนี้สิน	๗.๑๓	๖.๙๗	๗.๐๐

ที่มา: จากการคำนวณ

ตารางที่ ๔ ร้อยละของผู้ใช้งานคอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ตจำแนกตามช่วงอายุและสถานที่ตั้ง

อายุและสถานที่ตั้ง	ใช้คอมพิวเตอร์	ใช้อินเทอร์เน็ต
รวมทั้งหมด		
๕๐-๕๙ ปี	๑๐.๘%	๕๑.๑%
๖๐ ปี ขึ้นไป	๒.๑%	๑๘.๖%
ในเขตเทศบาล		
๕๐-๕๙ ปี	๑๗.๒%	๖๔.๐%
๖๐ ปี ขึ้นไป	๔.๐%	๒๗.๘%
นอกเขตเทศบาล		
๕๐-๕๙ ปี	๕.๖%	๔๐.๙%
๖๐ ปี ขึ้นไป	๐.๗%	๑๒.๐%

ที่มา: รายงานการสำรวจสำรวจการมี การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารในครัวเรือน พ.ศ. ๒๕๖๒

ตารางที่ ๕ ร้อยละของการใช้งานด้านคอมพิวเตอร์จำแนกตามกิจกรรมที่ใช้และช่วงอายุ

ทักษะการใช้งานด้านคอมพิวเตอร์ต่างๆ	๕๐ - ๕๙ ปี	๖๐ ปีขึ้นไป
ทักษะการใช้งานทางคอมพิวเตอร์		
คัดลอก (Copy)/เคลื่อนย้าย (Move) ไฟล์งานหรือแฟ้มงาน (Folder)	๙.๒๐%	๑.๒๔%
คัดลอก/ตัด/วาง (Copy/Cut/Paste) ข้อความในเอกสาร	๙.๒๗%	๑.๒๙%
ส่งอีเมลพร้อมไฟล์แนบ (Attached) เช่น เอกสาร รูปภาพ วิดีโอ เป็นต้น	๘.๒๐%	๑.๔๑%
ใช้สูตรเบื้องต้นในเอกสารประเภทสเปรดชีต เช่น Excel	๗.๗๗%	๐.๘๗%
เชื่อมต่อและติดตั้งอุปกรณ์ใหม่ เช่น กล้อง โมเด็ม เครื่องปริ้น เป็นต้น	๕.๒๔%	๐.๖๗%
ติดตั้งและตั้งค่าเริ่มต้นการใช้งานซอฟต์แวร์ (Install and Cofigure)	๒.๘๔%	๐.๔๑%
สร้างงานนำเสนอด้วยโปรแกรมนำเสนอ เช่น Powerpoint, Keynote	๓.๕๙%	๐.๓๗%
โอนย้ายไฟล์ข้อมูลระหว่างเครื่องคอมพิวเตอร์และอุปกรณ์อื่น เช่น โทรศัพท์มือถือ	๕.๒๖%	๐.๖๕%
เขียนโปรแกรมด้วยภาษาคอมพิวเตอร์	๐.๓๗%	๐.๐๗%

ที่มา: รายงานการสำรวจสำรวจการมี การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารในครัวเรือน พ.ศ. ๒๕๖๒ ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ

ตารางที่ ๖ ร้อยละของการใช้งานด้านอินเทอร์เน็ตจำแนกตามกิจกรรมที่ใช้และช่วงอายุ

ทักษะการใช้งานด้านอินเทอร์เน็ตต่างๆ	๕๐ - ๕๙ ปี	๖๐ ปีขึ้นไป
รับ-ส่งอีเมล	๑๔.๒๕%	๓.๕๕%
โทรศัพท์ผ่าน Internet (VoIP) เช่น โทรผ่าน Line, Facebook, Video call เป็นต้น	๔๒.๒๖%	๑๓.๕๓%
ใช้ Social Network เช่น Facebook, Twitter, GooglePlus, LINE, Instagram เป็นต้น	๔๘.๕๖%	๑๗.๔๑%
การสนทนาด้วยข้อความแบบออนไลน์ผ่านช่องทางต่างๆ เช่น blog, messenger	๒๕.๑๖%	๗.๒๕%
อัปโหลดเนื้อหาที่สร้างขึ้นเองบนเว็บไซต์เพื่อการแบ่งปัน (share) เช่น รูปภาพ/ภาพถ่าย วิดีโอ เพลง ฯลฯ	๒๑.๓๔%	๖.๐๘%
ดาวน์โหลดหรือสตรีมมิ่ง รูปภาพ/หนัง/วิดีโอ/เพลง/เกมส์ เล่นเกมส์ ดูหนัง	๒๗.๓๓%	๗.๖๔%
ดาวน์โหลดซอฟต์แวร์ หรือแอปพลิเคชัน	๑๖.๒๖%	๔.๓๒%
ติดตามข่าวสาร/อ่านหรือดาวน์โหลดหนังสือพิมพ์ นิตยสารออนไลน์, e-Book	๑๗.๐๑%	๖.๒๔%
ฟังวิทยุผ่านอินเทอร์เน็ต	๙.๓๙%	๒.๘๗%
ดูทีวีผ่านอินเทอร์เน็ต	๑๓.๐๔%	๓.๘๓%

ทักษะการใช้งานด้านอินเทอร์เน็ตต่างๆ	๕๐ - ๕๙ ปี	๖๐ ปีขึ้นไป
ค้นหา-รับข้อมูลเกี่ยวกับสินค้า/บริการ	๑๕.๗๓%	๔.๒๒%
สั่งซื้อหรือจองสินค้า/บริการผ่านระบบออนไลน์	๙.๔๔%	๒.๐๐%
ใช้บริการที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว รวมการจองที่พักเพื่อการท่องเที่ยว	๓.๕๖%	๐.๗๔%
ขายสินค้า/บริการ เช่น การขายผ่านทาง e-Bay, Facebook เป็นต้น	๑.๔๐%	๐.๒๙%
ทำธุรกรรมเกี่ยวกับการเงิน (Internet Banking, Mobile Banking)	๑๕.๔๒%	๔.๒๖%
ค้นหาข้อมูลด้านสุขภาพ (การบาดเจ็บ โรค โภชนาการ เป็นต้น)	๘.๙๖%	๓.๑๐%
นัดหมายทางด้านสุขภาพผ่านเว็บไซต์ เช่น นัดพบแพทย์ ฯลฯ	๑.๑๗%	๐.๕๕%
ค้นหา-รับข้อมูลจากหน่วยงานภาครัฐ	๘.๗๕%	๒.๑๘%
ติดต่อ/รับส่ง ดาวน์โหลดเอกสาร/ทำธุรกรรมกับหน่วยงานภาครัฐ	๔.๐๓%	๐.๖๓%
ศึกษาเรียนรู้ผ่านอินเทอร์เน็ต หรือเรียนหลักสูตรออนไลน์	๑.๗๕%	๐.๔๘%
หางาน หรือสมัครงานผ่านระบบออนไลน์	๐.๔๑%	๐.๑๐%
เข้าร่วมเครือข่ายออนไลน์เพื่อการทำงาน เช่น LinkedIn เป็นต้น	๐.๗๗%	๐.๑๗%
ใช้พื้นที่บนอินเทอร์เน็ตเพื่อเก็บเอกสาร รูปภาพ เพลง วิดีโอ หรือไฟล์อื่นๆ	๕.๘๔%	๑.๖๖%
สร้าง Homepage (จัดการ Homepage ของตนเอง)	๐.๔๗%	๐.๑๒%
เป็นเจ้าของ Blog (จัดการเนื้อหาบน blog)	๐.๓๕%	๐.๑๐%
มีส่วนร่วมในสารานุกรมออนไลน์ เช่น วิกิพีเดีย (Wikipedia) เพื่อใช้ในการศึกษาเรียนรู้	๐.๕๐%	๐.๑๘%
โพสต์ความคิดเห็นเกี่ยวกับประเด็นบ้านเมืองผ่านเว็บไซต์, blog, social media เป็นต้น	๑.๒๑%	๐.๓๙%
มีส่วนร่วมในการโหวต/ร้องเรียนประเด็นบ้านเมืองหรือการเมือง (ระดับประเทศ/ท้องถิ่น)	๐.๖๙%	๐.๒๘%
ใช้ซอฟต์แวร์ออนไลน์ เพื่อแก้ไขข้อความในเอกสาร สเปรดชีท หรืองานนำเสนอ	๐.๘๓%	๐.๒๕%

ที่มา: รายงานการสำรวจสำรวจการมีการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารในครัวเรือน พ.ศ. ๒๕๖๒ ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ

กรณีศึกษาในการเสริมทักษะอาชีพใหม่หรืออาชีพทางเลือก

ทั้งนี้ เพื่อให้เห็นถึงตัวอย่างความสำเร็จในการเสริมทักษะอาชีพใหม่หรืออาชีพทางเลือกใหม่ เอกสารแนบที่ ๒ ฉบับนี้จึงยกตัวอย่างกรณีศึกษาที่ประสบความสำเร็จ ในธรรมชาติโมเดล จำนวน ๒ กรณีศึกษา ดังนี้

วิสาหกิจชุมชนแปรรูปอาหารเพื่อสุขภาพบ้านปากานต์ อำเภอจอมบึง ราชบุรี ทำอาหารแปรรูปจากเห็ดและน้ำสลัดขาย ต่อสู้มา 3 ปีจนทุนหายหมด กำลังจะถอดใจเลิกกลุ่ม เมื่อพบกับนักศึกษาได้ระดมความคิดร่วมกันปรับระบบการผลิต ออกผลิตภัณฑ์ใหม่คือคุกกี้โรชเบอร์รี่ ช่วยกันพัฒนาหีบห่อบรรจุภัณฑ์และตราหือใหม่ เพิ่มรสชาติน้ำสลัด พร้อมทำระบบสเตอริไลซ์ และหาช่องทางการขายใหม่ ยอดขายเพิ่มขึ้นกว่า ๒ เท่าตัว นักศึกษา ยังช่วยวางระบบการเงินและการบัญชีที่ทำให้กลุ่มรู้ต้นทุนกำไรที่แท้จริงหลังจากขายมานานโดยไม่มีข้อมูล ผลการปรับปรุงกิจการเป็นแรงผลักดันให้กลุ่มตัดสินใจส่งแผนโครงการเข้าประกวดเพื่อขอรับเงินสนับสนุนในโครงการกองทุนด้านภัยแล้ง ในที่สุดได้รับอนุมัติเงินสนับสนุน ๑๕๐,๐๐๐ บาทจากกองทุนเพื่อปรับปรุงโรงเรือนการผลิต

กลุ่มวิสาหกิจชุมชนเกาะกอก อำเภอเมือง จังหวัดระยอง ชุมชนผลิตข้าวสารบรรจุถุงจากที่นาผืนสุดท้าย กลางเมืองที่แวดล้อมไปด้วยบ้านจัดสรร ชุมชนที่เผชิญการแข่งขันจากบรรดาข้าวถุงสารพัดยี่ห้อ แม้จะขยันมาผลิต ลูกประคบสมุนไพรเพิ่ม แต่ดูเหมือนจะไม่สร้างมูลค่าเพิ่มได้มากนัก ด้วยการนั่งลงพูดคุยและสร้างทางเลือกร่วมกัน ชุมชนตัดสินใจปรับผลิตภัณฑ์ครั้งใหญ่เพื่อความอยู่รอด ด้วยการนำเสนอผลิตภัณฑ์ “โรซมี” สแนกบาร์ที่ผลิตจากข้าวโรชเบอร์รี่ รวมทั้งปรับโฉมลูกประคบไปเป็นหมอนรองคอที่บรรจุสมุนไพรในชื่อ “หอมเอิร์บ” นับเป็นการปฏิวัติครั้งใหญ่ของชุมชน นำไปสู่ความหวังและรายได้เพิ่มขึ้น ชุมชนได้รับรางวัลผลิตภัณฑ์ดีเด่นและจุดประกายการรวมตัวของชุมชนที่เข้มแข็งขึ้นอย่างชัดเจน

ผลการศึกษาเพื่อติดตามผลการดำเนินการของวิสาหกิจชุมชนและธุรกิจชุมชนที่นักศึกษาลงพื้นที่เข้าไปทำงานร่วมกับชุมชนในช่วงปี ๒๕๕๑ – ๒๕๖๐ มีจำนวน ๑๐๑ โครงการใน ๒๐ จังหวัด ได้แก่ จังหวัดบุรีรัมย์ ศรีสะเกษ ชัยภูมิ นครราชสีมา กำแพงเพชร ราชบุรี เพชรบุรี สมุทรสาคร สมุทรสงคราม กาญจนบุรี สุพรรณบุรี นนทบุรี ปทุมธานี ฉะเชิงเทรา อุดรธานี ชลบุรี ระยอง นครปฐม สมุทรปราการ และกรุงเทพมหานคร ผลศึกษา พิสูจน์ว่า ธรรมชาติโมเดลที่เกิดจากความร่วมมือ ๓ ฝ่าย ได้แก่ “สถาบันการศึกษา” “ชุมชน” “องค์กรเครือข่าย” ที่แต่ละฝ่ายมีบทบาทสำคัญ ในการพัฒนาขีดความสามารถของวิสาหกิจชุมชน และยกระดับรายได้วิสาหกิจชุมชนอย่างยั่งยืน

สืบเนื่องจากผลสัมฤทธิ์อย่างต่อเนื่องของโครงการความร่วมมือระหว่างธนาคารออมสินกับคณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ภายใต้ชื่อ ออมสิน-ธรรมศาสตร์ ตั้งแต่ปี ๒๕๕๗-๒๕๕๙ ต่อมาธนาคารออมสินขยายแนวคิด ธรรมศาสตร์โมเดล ไปยังเครือข่าย ๑๖ สถาบันอุดมศึกษาเพื่อจัดกิจกรรมเสริมสร้างและพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น ปี ๒๕๖๐ - ๒๕๖๑ ภายใต้ชื่อโครงการออมสินยุวพัฒน์รักษ์ถิ่น และในปี ๒๕๖๒ ธนาคารออมสินขยายเครือข่ายสถาบันอุดมศึกษาทั่วประเทศ

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. (2561). มาตรการขับเคลื่อนระเบียบวาระแห่งชาติ เรื่องสังคมสูงอายุ (ฉบับย่อ). กรุงเทพฯ: กรมกิจการผู้สูงอายุ กระทรวงการพัฒนา สังคมและความมั่นคงของมนุษย์

คณะกรรมการการพาณิชย์ การอุตสาหกรรม และ การแรงงาน สภานิติบัญญัติแห่งชาติ (2562). รายงานการพิจารณาศึกษา เรื่องแนวทางการแก้ปัญหาการขาดแคลนแรงงานในยุคสังคมผู้สูงอายุ : ศึกษากรณีการนำผู้สูงอายุเข้าสู่ระบบแรงงาน.

จรรยา วงศ์พรหมและคณะ (2558). กลไกการส่งเสริมการมีงานทำของผู้สูงอายุที่เปราะบางนอกระบบ. มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย (มส.ผส.) และ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการเสริมสุขภาพ (สสส.)

นฤมล นิราทรและคณะ. (2561). การพัฒนาระบบ กลไก และมาตรการเพื่อเตรียมความพร้อมของแรงงานนอกระบบที่มีอายุ 45 ปีขึ้นไป และระบบสนับสนุนเพื่อให้ก้าวเข้าสู่ภาวะสูงวัยอย่างกระปรี้กระเปร่า มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย.

นฤมล นิราทร. (2563). แรงงานนอกระบบและความเหลื่อมล้ำ. บทความประกอบการประชุมวิชาการสถาบันพระปกเกล้าครั้งที่ 22 ปี 2563 “จินตภาพใหม่การกระจายอำนาจเพื่อลดความเหลื่อมล้ำ : บทเรียนจาก COVID-19” Reimagining Decentralization to Reduce Inequality : Lessons Learned from the COVID-19 Crisis” 6-8 พฤศจิกายน 2563

ชลธิชา อัศวนิรันดรและคณะ (2563). โครงการรูปแบบการจ้างงานผู้สูงอายุในภาคเอกชนของไทย: ความยืดหยุ่น ผลผลิตภาพ และการคุ้มครอง. มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทยและสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ

दनัย วาณิชยานุเคราะห์ และคณะ (2561) กระบวนการยอมรับอินเทอร์เน็ตเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ ในวารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี ปีที่ 11 ฉบับที่ 2

ดวงใจ หล่อธนวณิชย์และคณะผู้วิจัย. (2561). ผลการวิจัยเชิงสำรวจเพื่อติดตามประเมินผลวิสาหกิจชุมชนที่เข้าร่วมโครงการธรรมศาสตร์โมเดลช่วงปี 2551 – 2560 โดยได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากสมาคมเพื่อนชุมชนและธนาคารออมสิน.

พิภพ อุดร, วิทยา ด้านธำรงกุล, ดวงใจ หล่อธนวณิชย์ (2561). คู่มือปฏิบัติการเพื่อยกระดับวิสาหกิจชุมชนตามแนวทางธรรมศาสตร์โมเดล. กรุงเทพฯ: คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ยศ วัชรศุภต์และสมชัย จิตสุชน (2563). ผลกระทบของโควิด-19 ต่อผู้สูงอายุ. <https://tdri.or.th/2020/09/the-impact-of-covid-19-on-older-persons/>

ศุภชัย ศรีสุชาติ แก้วขวัญ ตั้งติพิงศ์กุล และอนิน อรุณเรืองสวัสดิ์. (2562). รายงานฉบับสมบูรณ์ โครงการส่งเสริมการมีรายได้และการมีงานทำของผู้สูงอายุตามนโยบายประชารัฐเพื่อสังคม (E6) (เสนอต่อกองส่งเสริมศักยภาพผู้สูงอายุ กรมกิจการผู้สูงอายุ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2561a). รายงานการสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทย พ.ศ. 2560. กรุงเทพฯ: สำนักงานสถิติแห่งชาติ.

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2561b). สรุปผลที่สำคัญ การทำงานของผู้สูงอายุในประเทศไทย พ.ศ. 2560. กรุงเทพฯ: สำนักงานสถิติแห่งชาติ.

Agovino, T. (2020). COVID-19 Deals a Dual Threat to Older Workers. <https://www.shrm.org/hr-today/news/all-things-work/pages/covid-19-deals-a-dual-threat-to-older-workers.aspx>

Komin, V. (2020). Covid-19 and its impact on informal sector workers: a case study of Thailand Asia-Pacific Journal of Social Work and Development, 31:1-2, 80-88. <https://doi/pdf/10.1080/02185385.2020.1832564>

Nirathron, N. et al (2021) Informal Workers' Preparation for Active Ageing : A Case Study of Motorcycle Taxi Drivers in Bangkok, Economic Research Institute for Asia and East Asia, Japan. (Forthcoming)

Stokes, L. (2020). How might coronavirus affect older workers? Economic Observatory. 16 SEP 2020. <https://www.economicsobservatory.com/how-might-coronavirus-affect-older-workers> .

ThaiPublica (2020). ตลาดแรงงานไทยหลังยุคโควิด-19 (ตอน 4) : ต้องทบทวนยุทธศาสตร์แรงงานสูงอายุ. https://thaipublica.org/2020/08/discussion-on-labour-market-after-covid-19_4/